

SÁMEDIGGI SÁMEDIGGE SAEMIEDIGKIE SAMETINGET

MØTEBOK 2/94 - VEDTAKSDEL

side 1

Tid: 25. mai 1994 kl. 09.00-12.00 og kl. 15.00 - 18.00
26. mai 1994 kl. 09.00-12.00 og kl. 15.00 - 19.00
27. mai 1994 kl. 08.30-12.00 og kl. 13.00 - 15.10

Sted : Hotell Bjerkvik, Bjerkvik

Representanter:

1. Olav M. Dikkanen	21. Geir Tommy Pedersen
2. Magnhild Mathisen	22. Sven Roald Nystø
3. Berit Ranveig I. Nilssen	23. Aage Pedersen
4. Steinar Pedersen	24. Margreta Påve Kristiansen
5. Marianne Balto Henriksen	25. Olav Andersen
6. Hartvik Hansen	26. Anders Oskal
7. Ragnhild Nystad	27. Inger-Ann Fossli
8. Egil Olli	28. Magne A. S. Huuva
9. John Henrik Eira	29. Per Solli
10. Ole Henrik Magga	30. Roger Pedersen
11. Heaika Skum	31. Ing-Lill Pavall
12. Inger Anne S. Gaup	32. Amund Eriksen
13. Peder Mathisen	33. Nils O. Nilsen
14. Alf Edvard Nystad	34. Jarle Jonassen
15. Jens Petter Olsen	35. Åsta Vangberg
16. Tore Bongo	36. Odd Kappfjell
17. Terje K. Haugen	37. Måret Guhttor
18. Ingar Eira	38. Johan Mikkel Sara
19. Mary Mikalsen Trollvik	39. Berit Johnskareng
20. Eilif O. Larsen	

Følgende representanter hadde meldt forfall:

- Representant nr. 1 Olav Dikkanen
- Representant nr. 13 Peder Mathisen
- Representant nr. 33 Nils O. Nilsen
- Representant nr. 36 Odd Kappfjell
- Representant nr. 39 Berit Johnskareng

Det ble innvilget permisjon til følgende representanter :

- Representant nr. 23 Aage Pedersen, fra kl. 17.00 den 25.05.94
- Representant nr. 29 Per Solli, fra kl. 17.50 den 26.05.94

SÁMEDIGGI SÁMEDIGGE SAEMIEDIGKIE SAMETINGET

MØTEBOK 2/94 - VEDTAKSDEL

side 2

Representant nr. 25 Olav Andersen fra kl.18.15 den 26.05.94 til 08.30 den 27.05.94

Representant nr. 32 Amund Eriksen fra kl. 10.25 den 27.05.94

Representant nr. 17 Terje K. Haugen fra kl.12.35 den 27.05.94

Representant nr. 28 Magne A. S. Huuva fra kl.14.00 den 27.05.94

Følgende vararepresentanter tok sete:

Peder A. Persen, vararepresentant for representant nr. 13

Kjell-Arne Mathisen, vararepresentant for representant nr. 33. Tok sete 25.05.94 kl. 11.00

Einar Lifjell, vararepresentant for representant nr. 36

Birger Nymo, vararepresentant for representant nr. 39

Inger A. Skum, vararepresentant for representant nr. 23. Tok sete 25.05.94 kl.17.30

Vararepresentanter for representant nr. 1 var innkalt, men kunne ikke møte.

Saksliste:

SAK 19/94 KONSTITUERING AV PLENUMSMØTET

- navneopprop, permisjoner, innkalte vararepresentanter
- godkjenning av innkalling og saksliste

SAK 15/94 SAMETINGETS FORRETNINGSORDEN

SAK 16/94 SAMETINGSRÅDETS BERETNING OM VIRKSOMHETEN, HERUNDER REFERATSAKER

SAK 17/94 SPØRSMÅL TIL SAMETINGSRÅDET I.H.T. SAMETINGETS FORRETNINGSORDEN § 26

SAK 18/94 KUNNGJØRING AV NYE SAKER

SAK 19/94 SAMMENBINDING AV MAUKEN OG BLÁTIND SKYTEFELT - HØRING

SAK 20/94 FORSKRIFTER FOR SAMISK KULTURFOND

SAK 21/94 MELDING OM REINDRIFT 1992

SAK 22/94 REINDRIFTSAVTALEN 1994 - 95

SAK 23/94 SAMETINGSPLANEN 1994 - 1997

- SAK 24/94 RETNINGSLINJER FOR FORDELING AV STATLIGE MIDLER TIL SAMISK TOLKETJENESTE OG TOSPRÅKLIGHET I FORVALTNINGSOMRÅDET FOR SAMISK SPRÅK
- SAK 25/94 NORDISK RÅD - SØKNAD OM MEDLEMSKAP
- SAK 26/94 INNSTILLING FRA SAMETINGETS GRUPPE FOR SAMISK SPRÅK I LULESAMISK SPRÅKOMRÅDE
- SAK 27/94 SITUASJONEN FOR DET TIBETANSKE FOLK

SAK 14/94 KONSTITUERING AV PLENUMSMØTE

Møtelederskapet ved Egil Olli åpnet møtet. Det ble foretatt navneopprop.

a) Godkjenning av innkalling

Vedtak: Innkallingen av 2. mai 1994 ble enstemmig godkjent.

b) Godkjenning av saksliste:

Vedtak: Sakslisten som fulgte innkallingen ble enstemmig godkjent med følgende endring:

Ny sak 27/94; Situasjonen for det tibetanske folk.

SAK 15/94 SAMETINGETS FORRETNINGSORDEN

Dokumenter

- Sametingets forretningsorden - fastsatt av 8. februar 1994
- Forslag til endringer/tillegg til Sametingets forretningsorden fra gruppeleder Ingar Eira, Senterpartiets sametingsgruppe
- Forslag til endringer/tillegg til Sametingets forretningsorden fra gruppeleder S.R. Nystø, NSR's gruppe
- Protokoll fra møtelederskapets møte 29.04.94
- Sametingets forretningsorden - forslag fra Sametingets møterlederskap

Sametinget fattet følgende vedtak:

Sametinget vedtar med dette følgende endringer/tillegg til Sametingets forretningsorden av 08.02.94:

§ 24 Behandling av forslag

" ... senest kl. 16.00 dagen før ... ".

§ 25 Debatter

... Taletiden for en saksordfører og gruppenes hovedinnleder kan ikke overstige 15 minutters taletid.

Saksordføreren og gruppenes hovedinnleder kan i tillegg til hovedinnlegget ta ordet opptil 2 ganger, første gang inntil 10 minutter og andre gang inntil 5 minutter.

Andre talere kan ta ordet 2 ganger under behandling av samme sak, første gang inntil 10 minutter og andre gang inntil 5 minutter.

Nytt annet og tredje ledd i § 26:

Andre kan ta ordet til spørsmålet. Disse får opp til 3 minutters taletid.

Det kan settes frem forslag i forbindelse med spørsmål. Disse behandles i overensstemmelse med § 22.

Følgende endringforslag fra Arbeiderpartiets sametingsgruppe v/ Per Solli ble vedtatt oversendt møtelederskapet:

Til § 23

Det anmodes om at Møtelederskapet i sin videre vurdering av forretningsorden, ser på muligheten for at det fastsettes en normert taletid for behandlingen av de enkelte sakene og at denne taletid fordeles på partigruppene/grupper med bakgrunn i antall representanter hver gruppe har i tinget. Disse fordeler så taletiden selv.

Til § 32 Protokollering av forhandlingene:

Angående regler for utskrift av forhandlingene:

- Vedtaksprotollen skal inneholde voteringsresultater.
- Forhandlingsprotokollen skal følge vedtaksprotollen.

Sametingets visepresident Ing-Lill Pavall og president Ole Henrik Magga orienterte om rådets virksomhet. Rådets beretning ble tatt til orientering.

SAK 17/94 SPØRSMÅL TIL SAMETINGSRÅDET I.H.T. SAMETINGETS FORRETNINGSORDEN § 26

Følgende spørsmål ble fremmet og besvart etter § 26 i Sametingets forretningsorden:

Gažaldat Sámijioavkkus-Samegruppa Hartvik Hansen bokte:

Guovdageainnu suohkana guovvamánu 1994 ráporttas oidno ahte suohkan geavata guovttegielatruđain masá 3 mill kruvnnu jahkásaččat suohkanbargiid bálkkáide.

Sámejoavku háliida danne diehtit ahte ovddida go 20% bálkálásátus suohkanbargiide sámegiela gelbbolašvuoda suohkana hálddatusas. Lea go dát vejolaš njuolggadusaid vuodul maid Sámediggi dohkkehii guovvamánus 1992.

Jos Sámedikki presideanta leš dan oaivilis ahte dán láhkái geavatit guovttegielatruđaid, ovddida sámegiela almmolaš hálddatusain, dáhttu go presideanta bargat dan ovdii ahte juolluduvvojit eanet ruđat guovttegielat doaimmaide, vai guovllut gos sámegiella uhkiduvvo, eai šatta gillát go guovttegielatruđat juogaduvvojit.

Spørsmål fra Sámijioavku-Samegruppa v/ Hartvik Hansen:

Spørsmål om bruken av offentlige tospråklighetsmidler

I en rapport fra Guovdageainnu suohkan/ Kautokeino kommune i februar 1994, kommer det fram at kommunen bruker snart 3 mill kroner årlig til direkte lønnsutbetalinger til kommuneansatte fra tospråklighetsmidlene.

Samegruppa ønsker derfor å få rede på om et generelt påslag på 20 % lønnstillegg til kommunens ansatte er med på å øke den den samiskspråklige kompetansen i kommunenes forvaltningsapparat, og om dette er i samsvar med de retningslinjer som er fastsatt av Sametinget i februar 1992.

Dersom Sametingspresidenten er enig i at slik bruk av tospråklighetsmidler fremmer samisk språk i offentlig forvaltning - vil presidenten da arbeide for at de knappe midlene som nå stilles til disposisjon til formålet, blir øket slik at områder der samisk språk er mest truet, ikke blir skadelidende når tospråklighetsmidlene fordeles.

Sametingsrådets svar til Sámijioavku-Samegruppa v/Hartvik Hansen:

Sametingsrådet viser til at Samisk språkråd er tillagt oppgaven for forvaltning av midler til samisk tolketjeneste og tospråklighet i forvaltningsområdet for samisk språk. Etter Sametingsrådets vurdering er språkrådets fordeling av midlene i tråd med retningslinjene fastsatt av Sametinget i februar 1992. Sametinget har i plenum i forbindelse med behandling av årsmelding for 1993, også uttrykt at en anser virksomheten i Samisk språkråd være i tråd med intensjonene i Samelovens språkregler.

Når det gjelder bruk av tospråklighetsmidler til lønn for ansatte, har Sametingsrådet påpekt i vurderingen i sak 22/94, at midlene også bør kunne nyttes til lønnsmidler. Å utelukke bruk av midlene til finansiering av stillinger, vil etter Sametingsrådets vurdering unødig vanskeliggjøre kommunenes og fylkeskommunenes tilrettelegging av tiltak for å fremme bruk av samisk språk i offentlig forvaltning.

Når det forøvrig gjelder den totale rammen for tospråklighetsmidler, har Sametinget i problemnotatet for 1995, foreslått at det etableres en post på 1 million kroner til styrking av samisk språk også utenom forvaltningsområdet. I tillegg har Sametingsrådet i forslaget til retningslinjer (sak 22/94), åpnet for at prosjektmidler (pkt. 7.4) kan nyttes utenfor forvaltningsområdet til tiltak som synes i samsvar med Samelovens målsetting. Dette vil i samlet sett forhåpentligvis bidra til at områder der samisk er mer truet, ikke blir skadelidende når tospråklighetsmidlene fordeles.

Videre vil Sametingsrådet i fremtidig budsjettarbeid foreslå at midlene til tospråklighetsarbeid økes betydelig, slik at kommunene og fylkeskommunene gis nødvendige økonomiske vilkår for å gjennomføre en tilfredsstillende samisk tolketjeneste og øvrig tospråklighetsarbeid. De drøftinger omkring behovene Sametingsrådet så langt har hatt blant annet med Kárášjohka og Guovdageaidnu kommuner, vil bli videreført med kommunale og fylkeskommunale organer.

I sak 22/94 vil Sametinget forøvrig få anledning til å foreta en vurdering av retningslinjene, slik at de på en best mulig måte ivaretar ulike behov i forvaltningsområdet.

Spørsmål fra Dàloniid Searvi-Såmedikkejoavku Fastboendes Forening - Sametingsgruppa v/ Heaika Skum:

Fra 1. august i år skal all undervisning på grunnkursnivå i den videregående skole legges opp etter strukturen i Reform 94. Antallet grunnkurs er vedtatt redusert fra 100 til 13. Blant annet fører dette til nedleggelse av duodji grunnkurs. Undertegnede ba i januar i år om at Reform 94 skulle klargjøres for behandling i Sametingets plenum i februar i år. Så skjedde ikke, og jeg kan med stor skuffelse konstatere at saken

fremdeles ikke er ført opp på sakskartet for Sametingets plenum. Mitt spørsmål til Sametingsrådet er som følger:

1. Hva har Sametingsrådet gjort, og hva vil Sametingsrådet gjøre for å hindre at Reform 94 fører til en svekkelse av samisk videregående utdanning?

Sametingsrådets svar til Heaika Skum ad. Reform 94

I forbindelse med spørsmålet om Reform 94 og konsekvensene for de samiske interessene avholdt Sametingsrådet møte med Styret for de samiske videregående skoler og Samisk utdanningsråd. I dette møtet ble man enige om at Samisk utdanningsråd, som er oppnevnt av Sametingsrådet og som er et sakkyndig råd i spørsmål som berører opplæring og utdanning for den samiske befolkning, var det naturlige organ for å komme med høringsuttalelse i saken. Sametingsrådet viser således til Samisk utdanningsråds vedtak i sak R 7/93 angående Reform 94. I vedtaket sies det blandt annet:

"1. Retten til 3-årig videregående opplæring for samer. Samiske elever må sikres retten til å få samisk i fagkretsen i sitt videre løp, når de har hatt det på grunnkurset.

2. Utdanningstilbudenes struktur.

Det er uheldig at duodji og reindrift på grunnkursnivå "forsvinner" inn i studieretningene landbruk/naturbruk og husflid/estetiske fag. Derfor må disse to kursene tilpasses slik at tilbudet blir relevant for samiske elever. Lærerplanen må gi rom fra at samisk kultur, språk og samfunnsliv danner grunnlaget for en allmending på dette nivået. I det videre løpet må også reindrift tilpasses til grunnkursnivå slik som landbruk og fiske og i likhet med duodji være et tilbud som VK1 nivå. Det er ikke akseptabelt at reindrift på VK1 skal gå inn i det som heter landbruk, og det må gis en egen status på dette nivået som er likeverdig med landbruk. Reindrift og duodji er sentrale fag når det gjelder overføring av samiske tradisjoner, kunnskaper og praktiske ferdigheter. Tilbudsstrukturen må tilpasses de samiske brukernes behov. Formgivningsfag på grunnkursnivå må tilpasses i forhold til faget duodji."

Da reform 94 ble behandlet i stortinget, viste komiteen til grunnlovens paragraf 110 a og uttalte blant annet: "Reformen må ikke hindre den positive utviklingen som skjer i de samiske videregående skolene til beste for samiske ungdom. Tilbudene innenfor reindrift og duodji/samisk husflid må derfor fortsatt gis selvstendige utviklingsmuligheter med utgangspunkt i det samiske samfunnet "(Innst. O. nr. 80 (1992-93) side 9). Innstillingen fra kommunalkomiteen om Norsk samepolitikk (Innst. S nr. 116 for 1993-94) understreket komiteen igjen vektleggingen av: "samiske elevers mulighet for utdanning og linjevalg tilpasset samisk kultur og næringsliv."

Sametingsrådet forventer at Departementet ved utarbeidelsen av fagplanene tar hensyn til disse merknadene fra komiteen. Sametingsrådet understreker at fagene duodji og

reindrift er egne fag på VK1 og VK2 nivå. Til tross for dette ser Sametingsrådet at Reform 94 kan ha negative konsekvenser for undervisningen i de samiske videregående skolene, og vil sammen med Samisk utdanningsråd følge nøye med at fagplanene tilpasses samisk kultur.

SAK 18/94 KUNNGJØRING AV NYE SAKER

Følgende nye saker ble vedtatt oversendt Sametingsrådet til behandling:

Sak 1. fremmet av representanten Hartvik Hansen:

NORDISK SAMISK SKOLEUTREDNING

Sametinget finner det riktig i tråd med ovennevnte, og i tråd med intensjonen om å skape en skole som tar hensyn til barnas kulturelle bakgrunn og det samfunn man ønsker å oppdra og utdanne barna til, at man foretar en grundig revurdering av innholdet i dagens skole. Det tas initiativ til utarbeidelse av en egen samisk skoleutredning. Siktemålet må være å skape en skole som på alle måter tar hensyn til de behov det samiske samfunnet har, og de mål de samiske myndigheter skisserer for skole og utdanningssystemet. Det er i denne forbindelse også å ha det fellessamiske, det nordiske perspektivet for øyet. Man er bl.a kjent med rapporten utarbeidet av en finsksamisk forsker i Utsjok for skolemyndighetene i Deatnu/Tana i den hensikt å finne et grunnlag for å skape en skole for grenseområdet der riksgrensen ikke er til hinder for felles løsninger. Sametinget finner det meget interessant og prisverdig at det i enkelte kommuner vises både evne og vilje til å tenke i nye baner.

Sametingene i de tre nordiske land bør kunne gå sammen om en samisk skoleutredning.

Sámejoavku/Samegruppa ber Sametingsrådet vurdere dette og ta kontakt med Sameparlamentet i Finland og Sametinget i Sverige.

Sak 2. fremmet av representanten Åsta Vangberg:

Forslag om utvidelse av områder i forbindelse med utdeling av midler til to-språklighet og tolketjeneste.

Sak 3. fremmet av representanten Hartvik Hansen:

FORSLAG TIL SAMISK ROVDYRUTVALG

Ennå finnes det rovdyrarter som har sitt naturlige fristed i dette området. Det er nødvendig at disse artene sikres på en slik måte at artene holdes i balanse, men må

ikke få utvikle seg til trussel for den livberging lokalbefolkningen og primærnæringene henter fra samme områder.

Erstatningsordninger ved rovdyrskader må revideres, og ha som mål å behandle alle primærnæringer likt. Sametinget må snarest utnevne et rovdyrutvalg som har som mandat å komme med konkrete forslag til forvaltning og vurdering av erstatningsordninger for primærnæringene med nødvendige endringer i forskriftene.

Sámejoavku/Samegruppa ber Sametingsrådet vurdere forslaget og ta kontakt med sentrale myndigheter for å gjennomføre dette.

Følgende ny sak ble vedtatt behandlet på dette møtet som sak 27/94:

Sak 4. fremmet av representanten Johan M. Sara:

SITUASJONEN FOR DET TIBETANSKE FOLK

Sametinget støtter det tibetanske folkets grunnleggende rett til å bestemme sin egen utvikling i tråd med FNs prinsipper om folkenes selvbestemmelsesrett.

Tibet er idag et okkupert land. Kinas invasjon er et brudd på internasjonal rett og rettsikkerhet for nasjonene. Sametinget fordømmer de stadige brudd på menneskerettigheter som er begått av kinesiske myndigheter mot det tibetanske folk. Vi viser til at den kinesiske politikken overfor Tibet bl.a. har ført til disse brudd på grunnleggende rettigheter for tibetanere:

- Drap på 1,2 mill. mennesker siden invasjonen
- Tvangssterilering av kvinner
- Fengsling og forfølgelse av kritikere av okkupasjonsmakten.
- Masseinnvandring av kinesere til Tibet som er i ferd må å gjøre tibetanerne til minoritet i eget land.
- Diskriminering mot tibetanere når det gjelder arbeids- og boligmuligheter. Bare en del av barna får grunnskoleundervisning og undervisningen skjer helt ut på kinesernes premisser.
- Forbud mot utøvelse av religion.
- Undertrykking og utsletting av Tibets kultur og språk. Massiv påvirkning med kinesisk språk og kultur gjennom utdanningssystemet.
- Utbytting av Tibets ressurser ved at bl.a. 40% av skogen er avhøgd og ved store vannkraft- og mineralutvinningsprosjekter til fordel for Kina.
- Bruk av Tibets høgland til atomavfall.

På grunnlag av de opplysninger som er lagt fram i ulike internasjonale fora, senest på en verdensparlamentarikerkonferanse i India 18. - 20. mars 1994 hvor både Stortinget og Sametinget var representert, konstaterer Sametinget at Kinas okkupasjon av Tibet er i ferd med å utvikle seg til et folkemord.

Sametinget protesterer mot Kinas okkupasjon krever at den må opphøre øyeblikkelig og at det tibetanske folket må få sitt land og sin frihet tilbake. Vi forlanger at politiske fanger løslates og at utenlandske delegasjoner må få ferdes fritt i Tibet uten restriksjoner.

Sametinget støtter Hans Hellighet Dalai Lama som den tibetanske folkets rettmessige leder og hans ikke-voldelige kamp for et uavhengig og selvstendig Tibet. Kinas myndigheter må, uten å stille betingelser på forhånd, etablere forhandlinger med HH Dalai Lama og hans eksilregjering med sikte på snarlige løsninger. Sametinget støtter erklæringen og handlingsplanen som ble laget i New Dehli, India i mars 1994 til støtte for Tibets kamp for frihet og uavhengighet og vi henstiller til alle fredselskende folk i verden om å arbeide for å gjenopprette det tibetanske folkets selvstegte rett til selvbestemmelse og uavhengighet.

SAK 19/94 SAMMENBINDING AV MAUKEN OG BLÁTIND SKYTEFELT - HØRING

Dokumenter

- Landbruksareal til militærtformål datert 31. januar 1994- fra NILF.
- Høringsdokument datert oktober 1992 fra Forsvarets bygningstjeneste(FBT).
- Sametingsrådets vedtak i sak 34/93
- Brev fra FBT datert 25.02.94 - tilleggshøring.
- Sametingets vedtak i SAK 7/90
- Brev fra FBT datert 30.10.92
- Brev fra FBT datert 22.09.92
- Brev fra FBT datert 23 .03.94.

Sameting fattet følgende vedtak:

Sametinget viser til tidligere korrespondanse i denne saken.

Saksbehandlingen i forhold til Sametinget

I tillegg til de internrettslige reglene har Staten ved en ved en rekke folkerettslige bestemmelser påtatt seg forpliktelser som regulerer samenes innflytelse i det norske styringsverket.

En av bestemmelsene som regulerer statens konsultasjonsplikt er ILO-konvensjonen nr. 169 om urbefolkninger og stammefolk i selvstendige stater artikkel 6.1. Etter denne bestemmelsen har regjeringen plikt til å etablere "*hensiktsmessige ordninger*" for utøvelse av konsultasjonsplikten slik at urbefolkningene effektivt får komme til orde.

Konvensjonen bestemmer også at de konsultasjonene som skal finne sted skal foregå med god vilje, i former som er tilpasset forholdene og med den målsetting å oppnå enighet om eller tilslutning til de foreslåtte tiltakene" (art. 6 nr. 2).

Sametinget legger til grunn at når konsultasjonen skal skje " i former tilpasset forholdene" vil det være naturlig å gjøre en konkret vurdering i den enkelte sak. I visse saker kan det være naturlig at Sametinget føres opp på lik linje med andre høringsorganer. I andre saker med alvorligere konsekvenser for det samiske samfunnet må Sametinget, som overordnet samisk organ, gis en særstilling for at samenes innflytelse i styringsverket blir forsvarlig og i tråd med folkerettslige forpliktelser. Dette er en saksbehandling som bl.a. Landbruksdepartementet legger til grunn.

Nærværende sak er av vital betydning for samisk kultur i det aktuelle området. På et tidlig stadium i saksbehandlingen kom det blant annet fram at en eventuell sammenbinding og utvidelse av skytefeltet kunne medføre betydelig negative konsekvenser for reindriftssamene i området.

Ovennevnte forhold tilsier at FBT i denne saken var pliktig til å følge opp Sametingsrådets vedtak i R 34/93:

"Sametinget ber om å få seg forelagt de høringsuttaler som foreligger i saken før en uttalelse fra Sametinget gis. Sametinget ber samtidig om å få en befaring i området, helst i barmarksesongen."

Først i brev av 23. mars 1994, etter flere purringer, svarte FBT på Sametingsrådets vedtak. FBT skriver bl.a. i sitt brev

"I konsekvensutredningssaker skal alle høringsinstanser, også Sametinget på linje med folkevalgte organer i kommuner og fylkeskommuner, uttale seg på likt grunnlag".

Etter Sametingets oppfatning har FBT med dette ikke bare overtrådt reglene for god forvaltningsskikk. Etter Sametingets mening har FBT heller ikke tatt hensyn til de folkerettslige bestemmelsene som skal sikre at samenes interesser blir ivaretatt på en forsvarlig måte.

Til tross for at FBT med dette har neglisjert Sametingsrådets vedtak finner Sametingsrådet grunn til å gi en foreløbig uttalelse i saken nå. Sametinget vil komme med endelig høringsuttalelse når Sametingsrådets vedtak i saken blir oppfylt.

Denne foreløbige høringsuttalelsen bygger på høringdokumentet av oktober 1992 og konsekvensutredningen angående landbruksinteresser, datert 31.01.94 og visse høringsuttaler som Sametinget selv har innhentet.

Noen relevante folkerettslige bestemmelser ved inngrep overfor samene

Folkeretten setter klare begrensninger i forhold til inngrep overfor den samiske befolkning. En av bestemmelsene som begrenser statens handlefrihet i så henseendet er artikkel 27 i FN-konvensjonen om sivile og politiske rettigheter. I uoffisiell norsk oversettelse har bestemmelsen følgende ordlyd.

"I stater hvor det består etniske, religiøse eller språklige minoriteter, skal de som tilhører slike minoriteter, ikke berøves retten til, sammen med andre medlemmer av sin gruppe, å dyrke sin egen kultur, bekjenne og praktisere sin egen religion, eller bruke sitt eget språk."

Etter en akseptert tolkning av bestemmelsen, der bl.a. formålsbetraktninger og effektivitetsprinsippet legges til grunn, omfatter bestemmelsen ikke bare den ideelle kulturen. Det er en alminnelig oppfatning at bestemmelsen også skal sikre de materielle forutsetningene for kulturen og de sider av den samiske kulturen som kan oppfattes som egne materielle kulturer. Bestemmelsen innebærer således også en skranke mot faktiske inngrep overfor minoriteten.

Ved vurderingen av om et inngrep representerer et brudd på folkeretten må totalvurderingen av inngrepets virkninger for kulturutøvelsen være avgjørende. Ved vurderingen av om grensene for det folkerettsstridige er overskredet synes det også nødvendig å ta i betraktning tidligere inngrep.

Også ILO-konvensjon nr. 169 om Urbefolkninger og stammefolk i selvstendige stater har bestemmelser som kommer til anvendelse ved naturinngrep overfor den samiske befolkning. Konvensjonen understreker urbefolkningen rett til å bevare og utvikle sin egen kultur. Dette kommer bl.a. til uttrykk i artikkel 5. nr.a) hvor det heter:

"disse folks sosiale, kulturelle, religiøse, og åndelige verdier anerkjennes og vernes, og det skal tas tilbørlig hensyn til de typer av problemer de møter både som gruppe og som enkeltpersoner."

Også urbefolkningens ønske om selv å ha kontroll med utviklingen er et gjennomgående trekk ved konvensjonen. Ved artikkel 7. nr. 1 skal urbefolkningen

"så langt som mulig ha kontroll med sin egen økonomiske, sosiale og kulturelle utvikling".

Denne bestemmelsen sikrer dermed samene selvbestemmelsesrett i saker som angår det samiske samfunns utvikling.

I tråd med disse generelle bestemmelsene må derfor Sametingets vedtak i denne saken, hvor de samiske interessene er av sentral betydning, være avgjørende.

Ved siden av de generelle bestemmelsene har også ILO-konvensjonen bestemmelser som skal sikre urbefolkningen landområdene. ILO-konvensjonen artikkel 13 har en generell bestemmelse om at det skal vises respekt for den særlige betydning urbefolkningenes landområder har for deres kultur og åndelige verdier.

Artikkel 14 har også relevans i dene saken. Aritikkel 14 nr.2 har denne ordlyden:

"Myndighetene skal ta de nødvendige skritt for å identifisere de landområder der vedkommende folk tradisjonelt lever, og sikre effektivt vern av deres eiendomsrett og rett til besittelse"

Samlet sett innebærer noen av disse relevante bestemmelsene som vedrører samenes landområder at det også er den faktiske adgang til å utnytte de aktuelle landområdene som skal sikres.

Konsekvenser for reindriften

Sametingets prinsipielle utgangspunkt er at det må vises betydelig varsomhet ved inngrep i naturressursene. Sametinget har ved en i en rekke saker som berører reindriften understreket at reindriften arealer må få bedre sikring mot annen utnyttelse som umuliggjør reindrift eller er til vesentlig hinder for rasjonell drift. Sametinget registrerer med tilfredshet at Regjeringen bl.a. i St. meld. 28(1991-92) om en bærekraftig reindrift på dette punkt deler Sametinget synspunkter og i stortingsmeldingen framhever Regjeringen at det materielle grunnlaget for reindriften må sikres. I nevnte stortingsmelding sier Regjeringen blant annet:

"Regjeringen vil også understreke at naturmiljø og ressursgrunnlag må gis den nødvendige beskyttelse"

På bakgrunn av utredningene som har tatt for seg konsekvensene for reindriften konkluderes det med at sammenbindingen og utvidelsen av skytefeltet vil ha betydelige konsekvenser for reindriften.

Sametinget anser høringsdokumentets påpekte konsekvenser for reindriften for å være så alvorlige for reindriften at en allerede på dette grunnlag ikke kan akseptere at prosjektet gjennomføres.

Sametinget registrerer at flere høringsinstanser vurderer inngrepets konsekvenser for reindriften å være alvorligere enn konklusjonene i høringsdokumentet datert oktober 1992.

Landbruksdepartementet konkluderer bl.a. med grunn at man ikke kan akseptere Forsvarets planer dersom flyttespørsmålet ikke løses tilfredsstillende.

I høringsuttalelsen fra Mauken reinbeitedistrikt konkluderes det med at FBT i høringsdokumentet fra oktober 1992 har bagatellisert skadevirkningene for reindriften.

Også Sametinget legger til grunn at høringsdokumentet ikke i tilstrekkelig grad gir et realistisk bilde av konsekvensene for reindriften. Sametinget legger til grunn at man med mer helhetlig tilnærming ved vurderingen av konsekvensene for reindriften sannsynligvis kunne ha fastslått enda mer dramatiske konsekvenser for reindriften enn

høringsrapporten fra oktober 1992 konkluderer med. Mauken reinbeitedistrikts høringsuttalelse vedrørende dette forhold synes å være treffende:

"FBT karakteriserer skadevirkningen for reindriften ved å fremstille det slik at det her kun er tale om å få erstatning for beitetap. De underslår det faktum at reindriften er blitt utsatt for så store inngrep fra tidligere, at beitesituasjonen er katastrofal. I tillegg kommer det forhold at den økte aktivitet fra Forsvarets side, spesielt i sammenbindingsområder, påfører reindriften stor driftsproblemer. "

Det er også en klar svakhet ved konsekvensutredning at høringsrapporten ikke har vurdert konsekvensene for reindriften utenfor planområdet Mauken-Blåtind. Dette på grunnlag av at det i høringsdokumentet fra oktober 1992 blir slått fast at rekvisisjon også i framtiden vil være nødvendig.

Sametinget har tidligere slått fast at det er en hovedmålsetting å sikre reindriftens arealer og rettigheter. En god produktivitet og inntjeningsevne forutsetter at næringen får vern og aksept for de rettigheter den er avhengig av. Inngrep og virksomhet fra ulike sektorer har i moderne tid lagt betydelige hindringer i veien for å skape en bærekraftig næring. Annen virksomhet som enten er blitt betraktet som mer samfunnsnyttig eller nødvendig, har hindret reindriften selv i å organisere sin næring slik den helst har villet.

I tillegg til å være et næringsmessig foretak, har reindriften alltid spilt en viktig rolle som kulturbærer. Reindriftens stilling som kulturfaktor er så sentral at en svekkelse av næringen vil ramme det samiske kultursamfunn såvel språklig som identitetsmessig. Sikring av det materielle grunnlaget er den beste forutsetning for å kunne drive kulturvern.

Forsvarets planer om en sammenbinding av Mauken og Blåtind skytefelt vil derfor ha negative samfunnsmessige konsekvenser sosialt og kulturelt for det samiske folk i området. Disse ringvirkningene er ikke utredet og tatt tilstrekkelig hensyn til i forsvarets planer.

Sametinget krever at Forsvarsdepartementet skrinlegger planene om prosjektet og forventer at Forsvarsdepartement legger til grunn Sametingets og andre høringsinstansers bemerkninger om at de reelle konsekvensene for reindriften er langt alvorligere enn det som høringsrapporten fra oktober 1992 konkluderer med.

Konsekvensene for samiske kulturminner

Samisk kulturminnevern, Tromsø Museum, har foretatt registrering og vurdering av de samiske kulturminnene. Det er påvist rike forekomster av samiske kulturminner i området, hvor det har vært stor samisk aktivitet over lang tid. De samiske kulturminnene er fra reinnomadismen, men også noen fra veidekulturen.

Rapporten fra Samisk kulturminnevern konkluderer med å gå imot etablering av sammenbindingsfeltet og utvidelsen i nordøst.

På grunnlag av konklusjonene fra Samisk Kulturminnevern krever Sametinget at planene om sammenbinding og utvidelsen av feltet skrinlegges. Sametinget vil sterkt framheve verdien av de mange samiske kulturminnene som er påvist og at en på bakgrunn av de undersøkelsene som er foretatt kan regne med ytterligere samiske kulturminner i området.

Sametinget viser også til at store deler av dagens skytefelt er delvis rasert, og at kulturminnene i de andre områdene dermed vil ha større verneverdi.

Konklusjon

Sametinget krever at Forsvarsdepartementet skrinlegger planene om sammenbinding og utviding av Mauken og Blåtind Skytefelt.

Sametinget viser til at samene ved de folkerettslige forpliktelsene som staten har påtatt seg er sikret selvbestemmelsesrett med hensyn til det samiske samfunns utvikling. I denne saken må derfor Sametingets vedtak tillegges avgjørende vekt.

Videre er det etter Sametingets oppfatning klart at en gjennomføring av planene vil innebære et klart brudd på de folkrettslige bestemmelsene som skal sikre samenes faktiske adgang til å benytte landområdene. Sammenbindingen og utvidingen av skytefeltet vil ha dramatiske konsekvenser for reindriften og det er en reell fare for at reindriften i området må nedlegges. Dette vil igjen gi negative ringvirkninger for samisk kultur og samfunnsliv i området.

Sametinget forventer at Forsvarsdepartementet legger til grunn Sametingets og andre høringsinstansers bemerkninger om at de reelle konsekvensene for reindriften er langt alvorligere enn det som høringsrapporten fra oktober 1992 konkluderer med.

Sametinget viser til konklusjonene fra Samisk kulturminnevern og understreker verdien av de rike kulturminnene i området og at en på bakgrunn av de undersøkelsene som er foretatt kan regne med ytterligere samiske kulturminner i området.

Sametinget viser også til at store deler av dagens skytefelt er delvis rasert, og at kulturminnene i de andre områdene dermed vil ha større verneverdi. Sametinget henviser også til det faktum at det i en tid da det av sikkerhetspolitiske hensyn ikke synes å være nødvendig og øke den militære aktiviteten for maktbalansens skyld, forventer Sametinget at næringspolitiske hensyn til fordel for en urbefolkning går foran det sikkerhetspolitiske aspektet.

Sametinget vil gi endelig uttalelse i saken når Sametingsrådets vedtak i sak R 34/93 er oppfylt og Sametinget har fått oversendt utredningsmaterialet som foreligger i saken.

SAK 20/94 FORSKRIFTER FOR SAMISK KULTURFOND

Dokumenter

- Høringsuttalelse fra Samisk kulturråd datert 15.02.94
- Brev fra KAD datert 02.03.94
- Høringsuttalelse fra bágo os datert 21.03.94
- Høringsuttalelse fra Norske Reindrifsamers Landsforbund datert 18.02.94
- Høringsuttalelse fra Davvi Girji o.s. datert 15.02.94
- Høringsuttalelse fra Sámi Girječálli Searvi datert 26.02.94
- Høringsuttalelse fra Kulturrådets administrasjon datert 11.03.94.
- Høringsuttalelse fra bágo o.s. datert 21.03.94

Sametinget fattet følgende vedtak:

Sametinget vedtar med dette forskrifter for Samisk kulturfond.

FORSKRIFTER FOR SAMISK KULTURFOND

Vedtatt av sametinget den

§ 1 Samisk kulturfond

Samisk kulturfond består av:

- a) bevilgninger over statsbudsjettet
- b) inntekter av den løpende virksomhet

§ 2 formål

Samisk kulturfond har til formål å fremme tiltak for samisk kultur, og stimulere samiske kulturaktiviteter for den samiske befolkningen.

§ 3 styret - Samisk kulturråd

Samisk Kulturråd er styret for Samisk kulturfond og består av 7 medlemmer med personlige varamedlemmer. Styret oppnevnes av Sametinget for en periode på 4 år. Medlemmer av Sametingsrådet kan ikke oppnevnes i styret.

Styret avgjør saker om tilskudd fra fondets midler.

Styret er beslutningsdyktig når minst fire medlemmer er til stede.

Styret kan i hver enkelt sak fastsette vilkår for støtte.

Styret avgir en årlig melding om fondets virksomheten til Sametinget.

§ 4 Sametinget

Sametinget fastsetter de generelle retningslinjene for fondet.

Sametingsrådet har tilsyn med fondets løpende virksomhet og at den skjer i samsvar med de fastsatte forskrifter og retningslinjer. Forøvrig kan Sametinget ta opp til drøfting alle spørsmål i tilknytning til fondets løpende virksomhet.

Sametinget behandler fondets årsmelding og avgir kommentar til fondets virksomhet i sin årsmelding.

§ 5 Administrasjonen

Styrets administrasjon leder fondets daglige virksomhet, forbereder saker som legges fram for styret og iverksetter styrets vedtak.

Styrets administrasjon har innstillingsrett overfor styret.

§ 6 Delegasjon

Styret kan delegere vedtaksmyndighet til administrasjons leder.

Delegasjonsreglement fastsatt av Samisk kulturråd oversendes Sametinget til orientering.

§ 7 Virkemidler

Fondets virkemidler nyttes til å gi tilskudd til fremme av samisk kultur, og stimulere til samiske kulturaktiviteter for den samiske befolkning. Også samer som har tapt sitt språk, må komme inn under ordningene.

§ 8 klageadgang og begrunnelsesplikt.

Forvaltningslovens regler kommer til anvendelse ved behandlingen av saker etter disse forskrifter. Dette innebærer bl.a. at forvaltningslovens regler om begrunnelse kommer til anvendelse når det gjøres enkeltvedtak.

Enkeltvedtak truffet etter disse forskriftene kan påklages til Sametingsrådet.

Klagen framsettes for Samisk kulturråd.

§ 9 Utbetaling

Halvparten av tilskuddet kan utbetales når prosjektet er kommet igang. Resten utbetales når det er innsendt rapport om gjennomføringen av prosjektet, samt regnskapsoversikt. Det kan settes andre vilkår for utbetaling der dette anses hensiktsmessig.

§ 10 Tilbakebetaling

Tilskudd kan kreves tilbakebetalt dersom bevilgningen blir brukt til et annet formål en forutsatt. Tilbakebetalingskravet kan reduseres forholdsmessig.

§ 11 Taushetsplikt

Forvaltingslovens bestemmelser om taushetsplikt kommer til anvendelse for enhver som utfører saksbehandling etter disse forskriftene.

§ 12 Endringer av forskriftene

Sametinget kan utfylle og endre forskriftene. Eventuelle endringer m.m. av forskriftene sendes departementet til orientering.

§ 13 Revisjon

Fondets regnskap revideres av Riksrevisjonen.

§ 14 Ikraftreden

Disse forskriftene trer i kraft når Sametingets president bestemmer dette.

SAK 21/94 MELDING OM REINDRIFT 1992

Dokumenter

- Brev av 18.01.94 fra reindriftsadministrasjonen
- Melding om reindrift 1992
- Totalregnskap for reindriftnæringen. regnskap 1992 og budsjett 1993

Sametinget fattet følgende vedtak:

Melding om reindrift 1992 er reindriftsstyrets første årsmelding etter at Stortingsmelding nr. 28 (1991-92) En bærekraftig reindrift ble behandlet i Stortinget. Dette innebærer at

meldingen i betydelig grad drøfter omleggingen av reindriftspolitikken i henhold til stortingsmeldingen.

Den foreliggende årsmelding fra reindrifststyret gir et godt bilde av reindrifstforvaltningens arbeid i reindriftsåret 1992-93. Meldingen bærer preg av myndighetenes omlegging av reindriftspolitikken som følge av Stortingsmelding nr. 28 (1991-92) En bærekraftig reindrift. Etter Sametingets oppfatning står forvaltningsapparatet overfor svært omfattende utfordringer som følge av den nye reindriftspolitikken. Dette uttrykkes også fra reindrifststyrets side gjennom fokuseringen på nye forvaltningsoppgaver som følge av stortingsmeldingen.

Sentralt i Stortingsmelding nr. 28, er målsettingen om å sette reindriftspolitikken inn i en større same- og samfunnspolitisk sammenheng. På denne bakgrunn er det en svakhet ved reindrifststyrets melding at denne målsettingen og utfordringene knyttet til den overhode ikke er nevnt. Både Sametinget, Stortinget og regjeringen har understreket behovet for å etablere en reindrifstforvaltning som i sterkere grad knyttes til at reindriften er basert på samisk språk, tradisjoner og rettsoppfatning, samtidig som øvrige samfunnshensyn ivaretas.

Ressursgrunlaget og antall driftsenheter

Sametinget gikk i forbindelse med reindrifstavtalen for 1993-94 inn for at man burde foreta en sterkere regulering av reintallet også på driftsenhetsnivå. Tingets begrunnelse for dette standpunktet var at den overordnede målsetting i omstillingsperioden måtte være at færrest mulig reguleres ut av næringen. Dette ble fremmet som ett av virkemidlene for å begrense skadevirkningene i de lokalsamfunn, der alle ansvarlige organ har erkjent at ressursgrunlaget ikke står i forhold til reintallet. Stortinget tiltrådte Sametingets vurdering i forbindelse med sin behandling av reindrifstavtalen 1993-94.

Økonomisk utvalg for reindrifstnæringen foretar i kap. 5. en vurdering av dette spørsmålet, og konkluderer blant annet med at en ensidig reduksjon av antall driftsenheter i næringen ikke nødvendigvis bidrar tilstrekkelig til et forsvarlig utkomme for utøverne på grunn av fare for økte kostnader. Det grunnleggende problem er at den totale lønnsomheten i næringen fra 1976 til 1991 har gått ned. Spesielt bemerkes det sterke prisetallet på reinkjøtt, kostnadsveksten og den lave produktiviteten i enkelte reindrifstområder i denne perioden. Lønnsomheten i næringen viser en tendens til positiv utvikling de to siste år, samtidig som kostnadsnivået er synkende.

På bakgrunn av politiske signaler om sentrale mål for reindriftspolitikken i omstillingsperioden og den grundige analysen Økonomisk utvalg foretar, er det bemerkelsesverdig at flertallet i reindrifststyret så klart synes å innta et standpunkt mot de vedtak Stortinget, regjeringen og Sametinget har fattet. Det er på det rene at spørsmålet om regulering av reintallet på driftsenhetsnivå er kontroversielt. På den annen side bør et forvaltningsorgan som reindrifststyret innrette seg etter politiske vedtak.

Ressursovervåking og reintelling

Sametinget har ved gjentatte anledninger understreket behovet for kartlegging av beitegrunnlag kontra beitebelastning, som grunnlag for en forsvarlig forvaltning av næringen. Det er derfor svært positivt at reindrifststyret gjennomfører en såvidt grundig drøfting av dette spørsmålet i meldingen. De ulike metoder som er under utprøving m.h.t. å skaffe bedre datagrunnlag synes lovende. Sametinget vil bidra til at et eventuelt ressursbehov ved innføring av nye og sikrere rutiner for beitekartlegging og reintelling kan tilfredsstilles.

Reindrifstadministrasjonens administrative og forvaltningsmessige virksomhet

Sametinget merker seg at reindrifststyret påpeker forvaltningens ressursbehov i forhold til de nye oppgaver de ulike forvaltningsorganer pålegges ved økt delegasjon av oppgaver og ansvar til de ulike forvaltningsnivåer. Tinget støtter den bekymring reindrifststyret her uttrykker. Det er imidlertid i den sammenheng viktig å vurdere på hvilke områder det er behov for å tilføre ressurser og kompetanse.

Dersom en tilførsel av administrative ressurser kan prioriteres til å styrke kompetansen på samisk språk og kultur i reindrifstforvaltningen, vil Sametinget ubetinget støtte de initiativ reindrifststyret fremmer m.h.t. behov for økte ressurser.

Undervisning og veiledning

Sametinget er enig med reindrifstadministrasjonen i at veiledningstjenesten må prioriteres. Dette vil være et avgjørende virkemiddel i arbeidet med utviklingen av driftsformene i forhold til ny kunnskap. Avgjørende for effekten av veiledningstjenesten er imidlertid måten veiledningen kanaliseres til brukerne, og hvem som står for formidlingen. Tinget uttalte i sak 15/92 følgende om veiledningstjenesten:

"Den legitimitet og tillit veiledningstjenesten får innad i næringen vil være avgjørende for effekten av tjenesten." (Sak 15/92 St.meld. nr. 28 (1991-92) En bærekraftig reindrift, pkt 3.5 s. 12)

I denne sammenheng står kunnskap i samisk språk og samisk reindrift sentralt.

Forskning

Reindrifstadministrasjonen bemerker at det er en økende interesse for reindrifstrelatert forskning innenfor samfunnsfagene og juridikum. Dette er etter Sametingets oppfatning en svært positiv utvikling. Tinget uttalte i sak 15/92 blant annet følgende om forskning og utdanning:

"Reindrifstforskningen har konsentrert seg meget om biologiske forhold ved næringen. Det er naturligvis viktig som grunnlag for forståelsen av sammenhengen mellom dyr og miljø. Like viktig

er det imidlertid å studere de samfunnsmessige forhold i og rundt næringen."(Sak 15/92 St.meld. nr. 28 (1991-92) En bærekraftig reindrift, pkt 3.7 s. 13)

Det er etter tingets oppfatning viktig å følge opp de initiativ som fremmes for denne delen av reindrifsforskningen. Dette for å på sikt styrke bredden i det faglige fundament fremtidens reindriftsforvaltning bør bygge på.

Sametinget vil i forbindelse med behandlingen av reindriftsavtalen for 1994-95 komme tilbake med nærmere kommentar til virkemiddelbruken og analysene i totalregnskapet for reindriften.

SAK 22/94 REINDRIFTSAVTALEN 1994-95

Dokumenter

- Brev av 02.03.93 fra Landbruksdepartementet
- Reindriftsavtale 1. juli 1994 - 30. juni 1995
- Protokoller fra forhandlingsmøte 28. februar 1994
- Utskrift av møtebok Sak R 59/93
- St.prp. nr. 32. (1993-94) Om reindriftsavtalen 1994-95, om dekning av kostnader vedrørende radioaktivitet i reinkjøtt, og om endringer i statsbudsjettet for 1994.

Sametinget fattet følgende vedtak:

Innledning

St.meld. nr. 28 (1991-92) En bærekraftig reindrift og Stortingets behandling av den forutsatte at Sametinget skal gis anledning til å uttale seg om reindriftsavtalen før den legges fram for Stortinget. Avtalen ble undertegnet 28. februar 1994 og oversendt Sametinget fra Landbruksdepartementet i ekspedisjon av 2. mars 1994.

Generelt

Det samiske og det norske samfunn har gjennom Sametinget og Stortinget to år på rad, i 1992 og 1993, gjennom behandling av St. meld. nr. 28 (1991-92) og resultatet av reindriftsavtaleforhandlingene, Inst. S. nr. 167 (1991-92) og nr. 193 (1992-1993) med stort flertall slått fast hvilken reindriftspolitik vi skal ha i Norge som følge av St. meld. 28, En bærekraftig reindrift. Det samiske og det norske samfunnet mener at den fremtidige reindriftspolitik må bygge på målsettinger om økologi og bærekraftig utvikling, sysselsetting og utjamning, produksjon og inntekt, kultur og sosiale forhold. Sametinget vil understreke at Regjeringen og dens underliggende organer i større grad må vise vilje til å følge opp de vedtak Stortinget og Sametinget har gjort, og rette virkemidlene inn slik at ovennevnte mål nåes.

Samisk reindrift som en viktig faktor i samisk kultur ble i forbindelse med avtalen for 1993-94 igjen understreket både av Sametinget og Stortinget. I Stortingets Innst. S. nr. 193. (1992-93) gjenntas flertallets merknad til St.meld. nr. 28 (1991-92) som følger:

"Fleirtalet meiner avtalen ikke bør omgjøres til en rein næringsavtale; den må sikre reindrifta som ei næring som både dekker de økonomiske behov og er en levende kulturfaktor i det samiske miljøet."

Sametinget uttrykte tilsvarende standpunkt i sin behandling av ny Hovedavtale for reindrifta i sak R 59/93.

Oversikten over reindriftens totalregnskap for perioden 1990-92, foreløpig regnskap for 1993 og budsjett for 1994 viser at det er en viss positiv økonomisk utvikling i næringen. Dette til tross for en viss nedtrapping i statlige overføringer. Dette synes i hovedsak å ha sin bakgrunn i økte priser for produktene og bedre kontroll over kostnadsveksten.

Den positive utviklingen til tross viser tallene at det er store forskjeller i inntjening mellom de ulike reindriftsområdene. Sametinget er i denne sammenheng kritisk til at det foretas en såvidt rask nedtrapping av statstilskuddene.

Det kan hevdes at det å opprettholde tilskuddene på tidligere nivå i seg selv kan virke reintallsdrivende. Sametinget vil i den sammenheng påpeke at de økonomiske ikke betraktes som de mest effektive i reguleringen av beitebelastningen. Regjeringen legger til grunn at juridiske virkemidler kombinert med økt planlegging i bruken av ressursene er de mest effektive virkemidlene.

I henhold til vurderingene til Økonomisk utvalg for reindriftsnæringen er det grunnleggende problem at lønnsomheten i næringen stadig har gått ned, med mulig unntak av de to siste år. Sametinget er av den oppfatning at man i denne sammenheng må være varsom med å benytte reduserte tilskudd som virkemiddel for å få folk ut av næringen.

Markedssituasjonen

Sametinget har merket seg at det har vært en klar økning i etterspørselen etter reinkjøtt. Dette skulle tilsi at de tiltak som er gjennomført på markedssiden er i ferd med å gi de ønskede resultater. Samtidig gir det næringen mulighet til på sikt å øke inntektene gjennom bedre priser på produktene.

I den situasjon næringen nå har med overskuddsetterspørsel, er Sametinget svært kritisk til at man tillater import av reinkjøtt før eventuelle gevinster på pris er hentet ut. Forøvrig registrerer Sametinget at det legges opp til et effektivt tollbasert importvern tilpasset den nye GATT-avtalen. Samtidig er det helt sentralt at myndighetene følger

opp arbeidet med importvernet i forhold til EUs revisjon av avtaleverket med Russland og eventuelle bindinger knyttet til EØS-avtalen og Norges posisjoner i forhold til medlemskap i unionen.

Reindriftsnæringens avgiftsbelastning og kostnader

Sametinget har ved tidligere anledninger reist spørsmålet om snøscootere i reindriften burde behandles som driftsmiddel i skattesammenheng. I denne sammenheng er det også sentralt å peke på Stortingets merknader til dette punkt i Innst.S. nr. 167 (1991-92) der det heter:

"Komiteen meiner gjeldende skatteregler for reindrifta bør gjennomgås og endres slik at utøvernes faktiske kostnader i næring kommer til fradrag i næringsinntek. Dette gjelder bl.a. nødvendige utgifter til sekundærbolig/gjeterhytter og snøskuter. Komiteen meiner reindrifta her må likestilles med andre næringer"

Sametinget ber om at dette gjennomføres.

Velferdsordninger

I forbindelse med St.meld. nr. 28 (1991-92) bemerket Regjeringen at avløserordningen over reindriftsavtalen skulle videreføres. Samtidig bemerkes det at den da gjeldende ordningen ikke hadde fungert tilfredsstillende. Sametinget er oppmerksom på at ordningen fra og med inneværende avtaleperiode er tatt ut av avtalen uten nærmere begrunnelse.

Når reindriften nå er inne i en såvidt vanskelig omstillingsperiode i deler av næringen, er det etter Sametingets oppfatning uheldig å fjerne velferdsordninger som kan bidra til en viss trygghet for utøverne. Tinget vil derfor oppfordre avtalepartene til å se på ordninger som kan ivareta den funksjon den tidligere avløserordningen var rettet mot. Denne saken har også et likestillingsaspekt knyttet til behovet for avløser ved midlertidige omsorgsoppgaver og svangerskapspermisjoner.

Store endringer i reindriftsavtalens virkemidler uten forutgående drøftinger har i flere tilfeller skapt problemer for langsiktig planlegging i reindriften. Et eksempel er "avviklingslønns- ordningen" som i 1991 ble avgrenset til utelukkende å gjelde avvikling, og ikke også ved overdragelse av reindriften som tidligere. Dette medfører også at en ordning som kunne virke til å fremme rekruttering og motvirke forgubning i næringen, blir borte. For reieiere som hadde inngått bindende avtaler om overdragelse av sin driftsenhet, har dette skapt problemer fordi det ikke finnes overgangsordninger. Sametinget mener det er uheldig at ordninger som forutsetter stabilitet fjernes uten overgangsordninger.

Likestilling

Sametinget er fornøyd med at Regjeringen i St.prp. nr. 32 (1993-94) fremhever at produksjonstilskuddet skal deles likt mellom ektefeller/samboere som driver felles reindrift. Samtidig kan det bemerkes at dette punkt burde vært en del av selve avtaleteksten, alternativt som egen protokoll.

Slaktekrav og regulering av reintall på driftsenhetsnivå

Avtalepartene har i årets forhandlinger delvis tatt til følge Sametingets og Stortingets krav til øvre reintall pr. driftsenhet. Tinget registrerer at man har kommet frem til en løsning med progressive slaktekrav knyttet til størrelsen på driftsenhetene. Samtidig er Sametinget av den oppfatning at denne løsningen ikke er helt tilfredsstillende i forhold til det at det haster med en løsning på det totale beitepresset. Det er likevel riktig på dette tidspunktet å avvente den utredning partene er blitt enige om i protokoll 2 fra forhandlingsmøtet 28. februar 1994.

I vedlegg til den foreliggende avtalen går det frem at man vil opprettholde lavere slaktekrav i Vest-Finnmark og Karasjok i forhold til resten av landet. Tinget savner en begrunnelse for dette standpunkt fra avtalepartenes side.

I reindrifftsavtalen for 1994-95 er man blitt enige om at vektgrensen for tidligslakte tilskudd og kalveslaktetilskudd heves til 16 kg og at kalvetilskuddet for Finnmark og Troms settes til null. Dette kan motvirke en ønsket flokkstrukturering som på sikt gir bedre produktivitet pr. rein pr. beite-enhet og det kan også virke reintallsdrivende på sikt.

Reindrifftsens Fagråd

Sametinget er svært positiv til at avtalepartene ved årets forhandlinger har understreket behovet for en sterkere satsning på forskningsformidling, i og med at det foreslåtte Reindrifftsens Fagråd nå vil få klarere definerte oppgaver innenfor rådgivning, planlegging av forskningsformidling og faglig veiledning. Dette er helt i tråd med Sametingets vedtak i forbindelse med St.meld. nr. 28.

Sametinget er av den oppfatning at den biologiske kunnskap man etterhvert besitter i reindrifftsforskningen ikke kommer næringen til gode før denne omsettes til konkrete driftsformer som lar seg forene med de tradisjoner og kunnskaper næringens utøvere selv besitter. I den videre prosessen med utforming av mandat og sammensetning av det nye fagrådet vil Sametinget henstille forhandlingspartene til å legge vekt på de signaler tinget ved flere anledninger har fremmet vedrørende behovet for en vridning av forskningsinnsatsen mot samfunns- og driftsmessige forhold ved næringen.

Sametinget forutsetter at mandat og sammensetning for Reindrifftsens Fagråd forelegges Sametinget.

SAK 23/94 SAMETINGSPLANEN

Dokumenter:

- Sametingsplan 1991-1993
- St. meld. nr. 52 (1992-93) Om norsk samepolitikk
- Innstilling i sak R 78/93 samt 103/93
- Høringsuttalelser til Sametingsrådets høringsutkast av 3. november 1993

Sametinget fattet følgende vedtak:

Saken ble utsatt til neste plenumsmøte.

Sak 24/94 RETNINGSLINJER FOR FORDELING AV STATLIGE MIDLER TIL SAMISK TOLKETJENESTE OG TOSPRÅKLIGHET I FORVALTNINGSOMRÅDET FOR SAMISK SPRÅK

Dokumenter:

- Retningslinjer for fordeling av tospråklighetsmidler, fastsatt av Sametinget 18. februar 1993
- Brev fra Kommunaldepartementet av 15.07.93
- Brev fra Sametinget til Samisk språkråd av 15.09.93 - anmodning om vurdering av departementets merknader
- Utskrift av møtebok, Samisk språkråd, sak 41/93 møte 30.11.1993 - forslag til endring av retningslinjene
- Brev fra Sametinget 10.02.1994 - høring
- Høringsuttalelser
- Samisk språkråds forklaring til retningslinjene
- Brev av RSK Midt -Finnmark av 11.03.94 vedrørende disponering av kommunenes tospråklighetsmidler til kompetanseheving i samisk blandt lærere.
- Brev av 18.04.94 fra Nesseby kommune vedrørende retningslinjene

Sametinget fattet følgende vedtak:

Sametinget vedtar med dette retningslinjer for fordeling av statlige midler til samisk tolketjeneste og tospråklighet i forvaltningsområdet for samisk språk.

RETNINGSLINJER FOR FORDELING AV STATLIGE MIDLER TIL SAMISK TOLKETJENESTE OG TOSPRÅKLIGHET I FORVALTNINGSOMRÅDET FOR SAMISK SPRÅK

Fastsatt av Sametinget ...

§ 1 - Bevilgningen som skal fordeles

Samisk språkråd skal forestå fordelingen av årlige tilskudd til samisk tolketjeneste og tospråklighet bevilget over statsbudsjettet til bruk av samisk språk i den kommunale og fylkeskommunale forvaltningen. Samisk språkråd skal føre kontroll med at midlene nyttes til dekning av utgifter som kommunene og fylkeskommunene har som følge av tiltak med hjemmel i Samelovens språkregler, og forskrifter til loven fastsatt av Kulturdepartementet.

§ 2 - Formål

Formålet med tildelingene er å fremme bruk av samisk språk i offentlig forvaltning. Det er en overordnet målsetning at kommuneforvaltningene fullt ut skal bli tospråklige, slik at samisk- og norsktalende personer får en likeverdig kommunal tjenesteyting.

§ 3 - Retningslinjenes virkeområde

Kommunene i forvaltningsområdet for samisk språk er tilsagnsberettiget; Kommunene Kárášjohka-Karasjok, Deatnu-Tana, Guovdageaidnu-Kautokeino, Unjárga-Nesseby og Porsanger i Finnmark fylke, Kåfjord i Troms fylke, samt Finnmark og Troms fylkeskommune.

§ 4 - Sametinget

Sametinget har tilsyn med at midlene forvaltes i samsvar med de retningslinjer som er fastsatt.

Samisk språkråd skal utarbeide en årlig rapport til Sametinget om forvaltningen av midlene.

§ 5 - Saksbehandlingen - klageinstans

Samisk språkråd skal behandle søknadene i samsvar med disse retningslinjene.

Vedtaket fattet av Samisk språkråd kan påklages etter forvaltningslovens regler til Sametingsrådet.

§ 6 - Vilkår for tildeling

Kommunene og fylkeskommunene må fremlegge plan og budsjett for anvendelse av midlene innen den frist som fastsettes av språkrådet.

Språkrådet fastsetter også frist for innlevering av rapport og revidert regnskap for nærmere angitt bevilgningsperiode. Tilsagnsbeløp utbetales to ganger i året, andre utbetaling skjer etter at regnskap for første utbetaling foreligger.

Alle utgifter som er påløpt som følge av tiltak med hjemmel i Samelovens språkregler, og denne lovs forskrift, skal dokumenteres av kommunene og fylkeskommunene. Dette gjelder likevel ikke for grunnbeløpet (jfr. 7 nr. 1 og 2).

§ 7 - Fordelingskriteriene

Samisk språkråd skal fordele midlene på følgende måte etter søknad:

1. Hver av kommunene tildeles et grunnbeløp på 3,5 % av den totale bevilgningen.
2. Fylkeskommunene tildeles et grunnbeløp på 0,5 % per kommune i virkeområdet av den totale bevilgningen.
3. 57% av den totale bevilgningen fordeles mellom kommunene med 1/3 på grunnlag av folketallet i kommunene, og 2/3 på grunnlag av antall elever i grunnskolen som får undervisning i eller på samisk.
4. Den resterende bevilgningen fordeles til tiltak for å fremme samisk språk i kommunene og fylkeskommunene som omfattes av tilskuddsordningen (jfr. 3). Av denne bevilgningen kan det tildeles midler også utenfor forvaltningsområdet (jfr. 3) til tiltak som anses i samsvar med samelovens målsetting. Søknaden skal inneholde plan og budsjett for tiltaket.

§ 8 - Utgifter som omfattes av tilsagnet

Midlene kan ikke nyttes til dekning av utgifter som faller på statlige organer som følge av Samelovens språkregler. Midlene kan heller ikke nyttes til dekning av direkte undervisningsutgifter med hjemmel i Grunnskolelovens 40a.

Midlene er ikke overførbare.

§ 9 - Kommunenes og fylkeskommunenes ansvar

Kommunene og fylkeskommunene er ansvarlig for at midlene brukes i samsvar med disse retningslinjene.

Tilskudd kan kreves tilbakebetalt dersom midlene ikke er benyttet i samsvar med forelagte planer og budsjett, eller hvis vilkårene forøvrig ikke er oppfylt. Samisk språkråd kan redusere tilbakebetalingskravet forholdsmessig.

§ 10 - Endringer i retningslinjene

Sametinget kan gi nærmere regler til utfylling og gjennomføring av disse retningslinjene. Sametinget kan også endre disse retningslinjene. Kommunaldepartementet skal orienteres om endringene.

§ 11 - Ikrafttredelse

Retningslinjene trer i kraft i samsvar med Sametingets vedtak.

Dokumenter:

- Møteprotokoll (preliminær) fra fellesmøte for representanter for de samiske folkevalgte organ, 27.11.93 (Hættamøtet), § 3.4
- Förtryck - A 302/j Nordiska rådet 20:e sessionen 1972: 1) Medlemsförslag om en gemensam nordisk samepolitik 2) Betänkande av Nordiska rådets utskott över medlemsförslaget.
- nu 1982:6 Färöarnas, Grönlands och Ålands representation i Nordiska rådet, kap. 1 Sammenfatning
- Samarbetsöverenskommelse mellan Danmark, Finland, Island, Norge och Sverige (Helsingforsavtalen)
- Presidiets rapport til Nordiska rådets 44:e session 1994, kap. 1.4 Samenes plass i Nordisk Råd
- Revisjon 1 A 1070/j Utvalgsforslag om samernes fremtidige repræsentation i Nordisk Råd (fremlagt af Nordisk Råd juridiske udvalg)
- Møteprotokoll (preliminær) fra Nordisk Råd, sak 13 A1017/j Udvalgsforslag om samemes fremtidige represæntation i Nordisk Råd
- Rapport av 19.03.94 fra Måret Guhttor til Sametinget vedrørende deltakelse i Nordisk Råds 44. sesjon i Stockholm 7.-10. mars 1994

Sametinget fattet følgende vedtak:

Sametinget i Norge, Sametinget i Sverige og Sameparlamentet i Finland søker herved om medlemskap for det samiske folk i Nordisk Råd.

Dette er i samsvar med det krav som ble reist på fellesmøtet i Hætta 27.november 1993 mellom Sameparlamentet i Finland, Sametinget i Sverige samt Sametinget i Norge (Jf. vedlegg). Det er naturlig at samene på samme måte som det færøyske, ålandske og grønlandske folk får representasjon i rådet.

Den praktiske gjennomføringen av samisk medlemskap, kan løses gjennom at de tre samiske folkevalgte organ velger medlemmer til rådet. De samiske representantene inngår i sine respektive lands delegasjoner.

Nærmere avklaring av formalitetene omkring samisk medlemskap drøftes med de samiske folkevalgte organ etter behov.

SAK 26/94 INNSTILLING FRA SAMETINGETS GRUPPE FOR SAMISK SPRÅK I LULESAMISK SPRÅKOMRÅDE

Dokumenter:

- Brev av 10.09.93 fra STULS v/Lennart Mikkelsen vedlagt utredningen

Sametinget fattet følgende vedtak:

Sametingets utredningsgruppe for samisk språk i det lulesamiske språkområde foreslår som utgangspunkt for sine forslag til tiltak følgende overordnede målsetting:

Den overordnede målsetting for styrking av samisk språk er å få Tysfjord kommune inn under forvalningsområdet for samisk språk. Gjennomføringen av nødvendige tiltak tilpasses lokale forhold.

Denne målsettingen har utredningsgruppen formulert med bakgrunn i de erfaringer som er gjort med Samelovens språkregler og dertilhørende forvaltningsområde. Utredningsgruppen ønsker på denne måten å sikre at samisk språk får høynet status også i lulesamisk språkområde.

I tillegg til denne overordnede målsettingen har utredningsgruppen kommet med forslag på ekstra tiltak for styrking av samisk språk i lulesamisk språkområde innenfor disse områdene:

- læremiddelutvikling og produksjon
- utdanning
- presse og kringkasting
- språkkurs
- bibliotek tjenester

Sametinget foreslår en ny overordnet målsetting i tråd med den utredningsgruppen for sørsamisk foreslo i sin utredning:

Lulesamisk språk og kultur skal bevares og gies mulighet for videre utvikling.

Denne målsettingen er helt i tråd med formålet for Sameloven som er å legge forholdene til rette for at den samiske folkegruppe i Norge kan sikre og utvikle sitt språk, sin kultur og sitt samfunnsnivå.

Sametinget understreker videre at utredningsgruppens forslag til overordnet målsetting er viktig som tiltak for å gi lulesamisk språk en offisiell status. Et slikt tiltak må derfor formuleres under delmål 2.

Samtidig foreslås det at følgende 4 delmål som også er i samsvar med den sørsamiske utredningen, tas med i denne utredningen:

1. Lulesamisk skal kunne brukes aktivt både muntlig og skriftlig.

2. *Lulesamisk språk må gies status.*
3. *Styrke lulesamiske barns identitet.*
4. *Styrke samisk fellesskapsfølelse.*

Sametinget vil i tillegg til det utvalget har uttalt, understreke at det for det lulesamiske språkområde, som for det sørsamiske, fordrer at det arbeides målbevisst på flere områder, samt at nødvendige prioriteringer i tiltak gjennomføres. Om lulesamisk skal revitaliseres og bli levedyktig, medfører det at arenaer hvor samisk benyttes naturlig må styrkes, samt at flere skapes. Arenaer for samisk språk må med andre ord også skapes utenfor læringsinstitusjoner som barnehage og skole. Sametinget vil arbeide for at voksenopplæringstiltak blir iverksatt slik at bl.a. samer som ikke har hatt anledning til å lære det samiske språket, får rehabilitert språket gjennom fleksible og tilpassede tilbud. Det må også gis mulighet til slik opplæring gjennom arbeidsmarkedsetaten.

En målsetting om aktivt bruk av lulesamisk krever i tillegg til at barn for opplæring i samisk, også at foreldregenerasjonen må være aktive språkbrukere. Barn må ha andre arenaer en barnehage og skole for sin språklige utfoldelse - og hjemmet er et naturlig sted for aktivitet og språkutvikling. Om det ikke satses på at også foreldregenerasjonen gjenvinner sitt språk vil resultatene sannsynligvis ikke bli etter forventningene, fordi mest eldre og barn/unge behersker samisk i varierende grad.

Sametinget er enig med utvalget i at om det lulesamiske språk skal høyne sin status må det satses på å gjøre språket mer tilgjengelig og synlig. Et av tiltakene vil være å arbeide for at Tysfjord kommune kommer under forvaltningsområdet for samisk språk. Lulesamisk språk må også kunne brukes i andre offentlige sammenhenger i området, f.eks. ved kirkelige handlinger. Høyere status for lulesamisk vil i seg selv være en motivasjon til å lære språket.

For å styrke barns identitet må det skje et nært samarbeid mellom barnas hjem og barnehage/skole. En sterk identites- og fellesskapsfølelse vil være en av forutsetningene for å motivere barn og unge til å lære og dernest ta i bruk et språk med lav status og få bruksområder.

For å ha muligheter til å lykkes i arbeidet med å styrke lulesamisk språk er det nødvendig med en langsiktig planlegging. I planlegging av tiltak vil det være svært viktig å ha i tankene de menneskelige faktorene. Stor mangel på menneskelige ressurser gjør det nødvendig å prioritere tiltak som gir de beste og mest varige resultater, d.v.s. størst mulig effekt av ressursbruken. Oppbygging av kompetanse, samt opplæring i lulesamisk må nødvendigvis være høyt prioriterte oppgaver.

Konklusjon:

Sametinget støtter utredningsgruppens framlagte forslag til tiltak, i tillegg vil utredningen for styrking av sørsamisk være til nytte også for det lulesamiske området.

Sametinget ser det som naturlig at oppfølgingsansvaret for utredningen tillegges Samisk språkråd. Samisk Språkråds samarbeidspartnere i gjennomføringen av arbeidet kan for eksempel være Samisk Utdanningsråd, Samisk høgskole og Nordisk Samisk Institutt. Samisk Språkråd vil måtte ha et oppfølgingsansvar over de institusjoner utredningen nevner i sine forslag til tiltak.

Sametinget og Samisk språkråd søker å skaffe økonomiske midler til prosjekt gjennom ulike fagdepartement. Målet må være at samer som ønsker å delta i språkopplæring ikke lider økonomiske tap. De som tar opplæring i samisk, må derfor få permisjon fra sitt ordinære arbeid og få dette kompensert. I tillegg må det arbeides for at økonomiske midler til prosjekter for styrking av samisk språk utenfor forvaltningsområdet for språkloven, innarbeides i budsjettet for Samisk språkråd.

SAK 27/94 SITUASJONEN FOR DET TIBETANSKE FOLK

Sametinget fattet følgende vedtak:

Sametinget støtter det tibetanske folkets grunnleggende rett til å bestemme sin egen utvikling i tråd med FNs prinsipper om folkenes selvbestemmelsesrett.

Tibet er idag et okkupert land. Kinas invasjon er et brudd på internasjonal rett og rettsikkerhet for nasjonene. Sametinget fordømmer de stadige brudd på menneskerettigheter som er begått av kinesiske myndigheter mot det tibetanske folk. Vi viser til at den kinesiske politikken overfor Tibet bl.a. har ført til disse brudd på grunnleggende rettigheter for tibetanere:

- Drap på 1,2 mill. mennesker siden invasjonen
- Tvangssterilering av kvinner
- Fengsling og forfølgelse av kritikere av okkupasjonsmakten.
- Masseinnvandring av kinesere til Tibet som er i ferd må å gjøre tibetanerne til minoritet i eget land.
- Diskriminering mot tibetanere når det gjelder arbeids- og boligmuligheter. Bare en del av barna får grunnskoleundervisning og undervisningen skjer helt ut på kinesernes premisser.
- Forbud mot utøvelse av religion.
- Undertrykking og utsletting av Tibets kultur og språk. Massiv påvirkning med kinesisk språk og kultur gjennom utdanningssystemet.
- Utbytting av Tibets ressurser ved at bl.a. 40% av skogen er avhogd og ved store vannkraft- og mineralutvinningsprosjekter til fordel for Kina.
- Bruk av Tibets høgland til atomavfall.

På grunnlag av de opplysninger som er lagt fram i ulike internasjonale fora, senest på en verdensparlamentarikerkonferanse i India 18. - 20. mars 1994 hvor både Stortinget

og Sametinget var representert, konstaterer Sametinget at Kinas okkupasjon av Tibet er i ferd med å utvikle seg til et folkemord.

Sametinget protesterer mot Kinas okkupasjon krever at den må opphøre øyeblikkelig og at det tibetanske folket må få sitt land og sin frihet tilbake. Vi forlanger at politiske fanger løslates og at utenlandske delegasjoner må få ferdes fritt i Tibet uten restriksjoner.

Sametinget støtter Hans Hellighet Dalai Lama som den tibetanske folkets rettmessige leder og hans ikke-voldelige kamp for et uavhengig og selvstendig Tibet. Kinas myndigheter må, uten å stille betingelser på forhånd, etablere forhandlinger med HH Dalai Lama og hans eksilregjering med sikte på snarlige løsninger. Sametinget støtter erklæringen og handlingsplanen som ble laget i New Dehli, India i mars 1994 til støtte for Tibets kamp for frihet og uavhengighet og vi henstiller til alle fredselkende folk i verden om å arbeide for å gjenopprette det tibetanske folkets selvsagte rett til selvbestemmelse og uavhengighet.

Ved protokollen:

Elli Kirsti Nystad